Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 278 (10570) | 1977 чылдың ноябрь 26, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЫРААЖЫЗЫ

Хөй националдыг совет литератураның эң улуг мастерлериниң аразында хүндүлүг черни шылгарапкан казах чогаалчы, Ленинчи шаңналдың лауреады Мухтар Ауэзов ээлээн. Ооң «Абайның оруу» деп өлүм чок эпопеязы, өске-даа чогаалдары гуманизмниң болгаш улустар аразында найыралдың бедик идеалдары-биле долдунган, хөй дылдарга очулдуртунган болгаш хөй миллион номчукчуларның ынакшылын чаалап алган. Москвага, ССРЭ-ниң Улуг театрынга ноябрь 24-те болган байырлыг кежээни сөстүң кайгамчыктыг чурукчузунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 харлаанынга тураскааткан.

Байырлыг кежээге эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин олар олурушкан.

Кежээни ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары К. М. Симонов ажыткан.

Ауэзовтуң дугайында Казахстанның КП ТК-ның секретары С. Н. Имашев чүве чугаалаап.

Мурнунда турган хааның Россияның бүгү улустарынга ышкаш, казах улуска ёзулуг хосталганы берген делегейни революстуг чаартырының дугайында ленинчи идеалар-биле, Октябрьның идеалдары-биле, социализмниң шыны-биле Ауэзов сорук кирген деп, ол чугаалаан. Совет боттуг амыдырал, совет литератураның үндезилекчилериниң, ылангыя Горькийниң дуржулгазы болгаш үлегери Ауэзовтуң чогаалчы болурунга шиитпирлиг рольду ойнаан. Ооң хөй санныг чечен чугаалары, тоожулары, шии чогаалдары патриархалдыг төрел бөлүк тургузуундан социализмче кончуг улуг базымны кылган казах улустуң социал амыдыралының ханы чаартылгаларын шынныы-биле көргүскен.

Сөстүң кайгамчыктыг мастери Ауэзов чүгле бодунуң национал культуразының иштинге кызыгаарлаттынмаан болгаш ооң чогаадыкчы ажылы база хөй-нинтичи ажыл-чорудулгазы бүгү-эвилелге болгаш делегейге ужур-дузалыг болган. Ол дугайын кежээге чүве чугаалааннар айыткан.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде совет кижилериниң идей-политиктиг, аажы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң ролюн улам ыңай бедидери, хоорайның болгаш кодээниң чурттакчы чонунуң амыдырал деңнелин чоокшулаштырары, культура албан черлериниң, эң ылангыя кодээде культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаары көрдүнген деп доктаалда демдеглээн. Эрткен беш чылдың дургузунда кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазының системазын сайзыраңгайжыдар, кодээде культура-чырыдышкын албан черлериниң ажыл-чорудулгазын экижидериниң болгаш оларның четкизин калбартырының талазы-биле хемчеглерни чуртка боттандырып чоруткан. Районнарның культура бажыңнарының тудуглары улам-на хөйү-биле кылган, кодээниң культура албан черлериниң ажылын удуртурунга оларның ролю бедээн.

Ооң-биле кады кодээниң чурттакчылыг элээн хөй улуг суурларында культура-чырыдышкынның доктаамал албан черлери ам-даа чок. Кодээниң хөй-хөй клубтарының, библиотекаларының болгаш культураның өске-даа албан черлериниң ажыл-чорудулгазының утказы идей-кижизидилгелиг ажылдың амгы үедеги негелделеринге, кодээниң ажыл-ишчилериниң өзе берген культурлуг херегцелдеринге чедир харыылавайн турар.

Чамдык черлерде чер-черниң партия болгаш совет органнар кодээге культура-чырыдышкын ажылын экижидеринге, кодээниң чурттакчы чонунуң массалыг дыштанылгазын болгаш культура хандырылгазын организастаарынга колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-нинтизин, эң ылаңгыя аныяктарны культура-чырыдышкын албан черлериниң ажыл-чорудулгазынга кииририштирерин бар аргаларны кошкак ажыглап турар. Культура-чырыдышкын албан черлериниң бажыңнарын эки байдалга тургузарынче улуг кичээнгейни үндүрбейн, оларның септелгезин чогуур үезинде чорутпайн турар. Оларның хөй кезинде эргежок чугула дериглелер чок.

Кодээниң чурттакчы чонунуң, эң ылаңгыя кинофильмнер көргүзер бажың чок болуру ховар эвес чурттакчылыг бичии суурларда кино хандырылгазында шыңгыы четпестер бар. Ынчангаш көжүп чоруур киноустановкаларның четкизин сөөлгү чылдарда кызырылган.

Кодээ черлерге телевидение дамчыдылгазын улам ыңай хөгжүдери негеттинип турар.

Янзы-бүрү ведомстволарга хамааржып турар культура-чырыдышкын албан черлериниң аразында чогуур харылзаа чок, ол чорук кодээниң культура албан черлериниң удуртулгазында четпестерни болдуруп турар. Кодээде культураның мурнакчы албан черлериниң дуржулгазын практикага тарадыр болгаш нептередир талазы-биле ажылды чогуур хемчеглерге чедир чорутпайн турар.

Кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын экижидер, чурттуң девискээринге культура-чырыдышкын албан черлерин хөгжүдер болгаш оларны деңдески таарыштыр тургузар, оларның ажылының деңнелин бедидер, оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырып чорударын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның край, область, хоорай болгаш район комитеттеринге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Культура министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Арга-арыг болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Арга-арыг ажыл-агыйының күрүне комитединге, Союзсельхозтехникага, Центросоюзка болгаш ВЦСПС-ке даасакан.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын база бүдүрүлге сорулгаларын күүседиринге кодээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга, чурттакчы чонну культурлуг дыштанылгазын организастаарынга, социалистиг чарышты калбартып чорударынга, мурнакчы дуржулганы болгаш агротехниктиг билиглерни пропагандалаарынга кодээ клубтарның, культура бажыңнарының, библиотекаларның болгаш культураның өске-даа албан черлериниң аргаларын улам калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарының төлевилелдерин ажылдап кылып тура, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге:

— республикаларга «Культура» адырларының талазы-биле үндүрүп берип турар акша-хөреңгиниң күсели-биле капитал салышкыннарын чүүнүң-даа мурнунда кодээге культураның албан черлериниң тудуунче, кодээниң культура комплекстерин тургузарынче, кодээ клубтарның, массалыг библиотекаларның болгаш киноустановкаларның материалдыг баазазын быжыглаарынче үндүрерин баш удур көрген турарын;

— ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң системазының клуб албан черлериниң, массалыг библиотекаларның, районнарның культура бажыңнарының ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле комитединиң системазында киноустановкалар четкилериниң улам ыңай хөгжүлдезин хандырарын саналдаан. Оларның саналдарын барымдаалап тургаш, профэвилел организацияларының болгаш колхозтарның кодээ клуб албан черлериниң, массалыг библиотекаларның болгаш киноустановкаларының четкизин хөгжүдерин база баш удур көрген турарын;

— күрүнениң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге черлеринге клубтарны улам ыңай тударын боттандырарын;

— оңгу беш чылда кодээ черлерде культура-чырыдышкын албан черлериниң объектилериниң мурнунда эгелээн тудуун доозар хемчеглерни ап чорударын саналдаан.

1978—1980 чылдарда беш чыл планында көрдүнген хемчеглерге ол сорулгаларга чогуур капитал салышкыннарын болгаш материалдыг курлавырларны үндүрүп бээрин ССРЭ-ниң Күрпланынга даасакан.

Клуб бажыңнарын колхозтарның боттарының күсели-биле тударын улам ыңай хөгжүдери-биле экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарының төлевилелдерин ажылдап кылып тура, колхозтарның, колхозтар аразының болгаш ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарының акша-хөреңгизиниң күсели-биле кодээ черлерде клубтар тудуунга материалдарга болгаш дериглелерге чогуур фондуларны үндүрүп бээрин ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери баш удур көрген турар.

Кодээ черлерге телевидение дамчыдылгазын калбартыр, телевидениениң материалдыг баазазын быжыглаар сорулга-биле кодээге космос харылзаазының системазының телевидениениң хүлээп алыр тургузугларын, эвээш күчүлүг ретрансляторларын болгаш оларга тудуштурар шугумнарны эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының, крайларның база областарның бюджеттериниң оругаларының чарыгдалдардан ажа бергенинден тургустунган акша-хөреңгиниң күсели-биле, оларга күрүнениң капитал салышкыннарының көрдүнген нити хемчээлинден ажыр тударын болгаш тургузарын боттандырып чорударын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн. Айыттынган тудугну боттандырып чорудар эргени министерстволарга, ведомстволарга, тус-тус бүдүрүлге черлеринге, совхозтарга берген болгаш колхозтарга ону сүмелээн.

Сонуургалдыг министерстволарга, ведомстволарга, тус-тус бүдүрүлге черлеринге, совхозтарга болгаш колхозтарга ол сорулгаларга үндүрген күрүнениң капитал салышкыннарын, колхозтарның, колхозтар аразының болгаш ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарының боттарының акша-хөреңгизин каттыштырарын база чөпшээрээн. Космос харылзаазының системазының тудуу доозулган телевидениениң хүлээп алыр тургузугларын, эвээш күчүлүг ретрансляторларны болгаш оларга тудуштурар шугумнарны ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу балансы хүлээп алыр болгаш оларның техниктиг хандырылгазын хандырар, а Харылзааның чепсек-херекселдериниң үлетпүрүнүң министерствозу 1978—1980 чылдарда космос харылзаазының системазының эвээш күчүлүг ретрансляторларлыг хүлээп алыр тургузугларын бүдүрерин болгаш ону ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга садарын чылда 700 комплект чедир көвүдедир.

ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге 600-тен хөй эвес олуттуг клубтарны болгаш культура бажыңнарын чаңгыс аай төлевилелдер ёзугаар тударын, а ол ышкаш кодээ черлерде турар бүдүрүлге черлеринге клубтарга өске-даа бажыңнарны таарыштыр дерип тургузарын бүдүрүлгениң күчүлерин болгаш кол фондуларны ажыглалга киирер талазы-биле онаалдаларны бичелетпейн тура, бүдүрүлгеге херегләэр объектилериниң тудуунга үндүрген капитал салышкыннарның күсели-биле боттандырып чорудар эргени тывыскан.

Боттарынга хамаарышкан кодээ клубтарны, культура бажыңнарын болгаш библиотекаларны, а ол ышкаш кинофильмнер көргүзүп турар бажыңнарны септээр болгаш чогуур байдалдыг кылдыр тургузар, оларны эргежок чугула инвентарь, мебель-биле дерир база одаар чүүл-биле 1978—1980 чылдарда хандырар талазы-биле хемчеглерни эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу, ССРЭ-ниң Арга-арыг болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Арга-арыг ажыл-агыйының күрүне комитеди, Союзсельхозтехника, Центросоюз болгаш чер-черниң совет органнары хүлээп алыр.

Кодээде культура албан черлериниң ажылынга колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-нинтизин, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелерниң аныяктарын, а ол ышкаш школачыларны калбаа-биле кииририштирериниң эргежок чугулазын СЭКП ТК-зы болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели айыткан.

Тургустунган чурум ёзугаар база ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планында көрдүнген хемчеглерге колхозтарның дилээ-биле улус депутаттарының чер-чер Советтериниң клуб албан черлериниң четкизиниң балансызынга чаңгыс аай төлевилел ёзугаар колхозтарның туткан ордуларын, культура бажыңнарын болгаш клубтарны хүлээп алырын улус депутаттарының район (хоорай) Советтериниң күүскомнарынга чөпшээрээн.

ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитеди ВЦСПС-биле кады культураның доктаамал албан черлери чок кодээниң чурттакчылыг бичии суурларының культура хандырылгазын чаңгыс аай план ёзугаар организастаары-биле техниктиг чепсек-херекселдерни — автоклубтарны, автобиблиотекаларны, көжүп чоруур кинону улам калбаа-биле хөгжүдерин болгаш комплекстиг ажыглаарын баш удур көөр болгаш автоклубтарның база көжүп чоруур кинонуң ажылының чурумунуң база негелделериниң дугайында дүрүмнү ажылдап кылыр болгаш бадылаар хүлээлгелиг.

Культура-массалыг ажылга көрдүнген акша-хөреңгилерни хову турлагларынга, фермаларга болгаш ыраккы кодааларга көргүскен киносеанстарны болгаш концерттерни төлээринге ажыглаар эргени совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге тывыскан.

Культура-массалыг ажылга көрдүнген хөреңгилерни база-ла үстүнде айыттынган чүүлдерге ажыглаарын колхозтарга, колхозтар болгаш ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарынга сүмелээн.

Культура-чырыдышкын албан черлериниң бүгү ажылын дүүштүрер болгаш организастаар сорулга-биле ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң чанынга культура-чырыдышкын ажылының талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлелин (хөй-нинтичи эге-биле) тургузары чугула деп санаан. ССРЭ-ниң Культура министерствозу ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу-биле кады культура-чырыдышкын ажылының талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлелиниң дугайында дүрүмнү үш ай хуусаа дургузунда ажылдап кылыр болгаш бадылаар.

Кодээде культура албан черлериниң ажылынга колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-нинтизин, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелерниң аныяктарын, школачыларны калбаа-биле кииририштирериниң чугулазын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели айыткан.

Кайы организацияга хамааржып турарын барымдаалавайн, кодээниң культура-чырыдышкын албан черлеринге методиктиг удуртулганы боттандырарын, оларга мергежилдиг кадрларны быжыглаар хемчеглерни алырын, кодээниң культура албан черлериниң ажылдакчыларының мергежилин доктаамал бедидерин организастаарын, районнуң, хоорайның, кодээниң культура бажыңнарының болгаш клубтарының эт-херексел, музыка херекселдери болгаш техниктиг чепсек-херекселдерин садып алырынга үнер чарыгдалдарны саң-хөөжүдериниң норма-чижээн ССРЭ-ниң Саң министерствозу болгаш ВЦСПС-биле дугуржуп тургаш бадылаарын ССРЭ-ниң Культура министерствозунга даасакан.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның онзагай байдалдарын өөренип көрүп тургаш, культура бажыңнарын база клубтарны культура дериг-херекселдери, музыка херекселдери болгаш техниктиг чепсек-херекселдер-биле хандырарының хемчээл-чижээн эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ук нормаларга дүүштүр бадылаар.

Кодээниң культура албан черлериниң ажылынга специалистерни быжыглаар сорулга-биле:

— дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин доосканы, кодээниң культура албан черлеринге база кино четкизинге ажылдаар кылдыр томуйлаткан аныяк специалистерге алганының соонда үш чыл болгаш төлеп эгелээр беш чыл хуусаалыг 1000 рубль чедир чээлиин ССРЭ-ниң Күрбанкызы бээр;

— Кодээде чурттап, ажылдап турар бүгү культура-чырыдышкын ажылдакчыларын болгаш кино механиктерин одалга, чырыткылыг халас квартиралар-биле хандырар хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнарынга дагаыр.

Кодээге чурттап, ажылдап турган культура-чырыдышкын ажылдакчылары болгаш кино механиктери пенсияже үнерге, бир эвес оларның нити ажыл стажы он чыл ажыг болза, оларга өг-бүлезиниң кежигүннери-биле кады одалга, чырыткылыг халас квартираларны арттырып каарын доктааткан. Боттарының мергежилиниң аайы-биле колхозтарның культура албан черлеринде ажылдап турар дээди болгаш ортумак тускай эртемниг колхоз кежигүнү специалистерге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1964 чылдың июль 20-де хүлээп алганы «Колхоз даргаларының, специалистериниң болгаш механизаторларның күрүне пенсия хандырылгазының болгаш социал страхованиезиниң дугайында» доктаалында көрдүнген күрүнениң пенсия хандырылгазының, дузаламчы көргүзериниң база хандырылганың өске-даа хевирлерин көргүзериниң негелделерин хамаарыштырган.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң удуртукчуларының ажыл төлевирин СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1976 чылдың декабрь 24-те хүлээп алган доктаалынга дүүштүр боттандырарын база ол ышкаш чамдык таварылгада клуб ажылдакчыларынга болгаш кино механиктерге кодээге культура-массалыг ажылды идепкейлиг чоруткан дээш оларның шалыңын 30 хуу чедир немей төлеп бээрин сүмелээн.

Кодээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазын экижидер сорулга-биле культураның техниктиг чепсек-херекселдерин (автоклубтарны, автобиблиотекаларны, көжүп чоруур киноустановкаларны болгаш өске-даа) бүдүрерин калбартырын шиитпирлээн. ССРЭ-ниң экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын ажылдап кылып турар үеде ук сорулгаларны күүседирин хандырары-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге автошассилерни, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинематография талазы-биле күрүне комитединге көжүп чоруур киноустановка тургузар автомашиналарны база ол ышкаш кодээде доктаамал ажылдаар киноустановкаларның ажаалда-хайгааралын боттандырарынга кино механиктеринге херектиг кожугаут мотоциклдерни цемей үндүрүп бээрин баш удур көөрүн ССРЭ-ниң Күрпланынга даасакан.

ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединиң чер-черде органнарының ажыглап турары чиик болгаш чүък автомобильдериниң база ол ышкаш ВЦСПС-тиң тускайжыткан транспортунуң септээшкининиң (автомобильдерниң бедирлерин болгаш агрегаттарын, шассилерин болгаш моторларын) автомобильдерниң маркаларының номенклатуразын барымдаалап организастаарын Союзсельхозтехникага даасакан.

Кодээге совет социалистиг культураны улам ыңай хөгжүдер, кодээ чонунуң культура хандырылгазын экижидер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин чединишкинниг күүседир дээш эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары болгаш обкомнары, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнары база культураның болгаш кинонуң бүгү ажылдакчылары чогуур хемчеглерни ап, кодээге культура-чырыдышкын талазы-биле боттарының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын кижиниң бүгү талалыг сайзыралынче, ооң угаан-бодал амыдыралын байлакшыдарынче, ажылчы чоннарны коммунистиг бедик медерелге кижизидеринче угландырар дээрзинге быжыг бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Тыва респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының ногаалар консервалаар цегиниң ажылчыннары юбилейлиг чылдың эрткен айларының планныг даалгазын 110 хуу күүсеткеннер. Олар бо хүннерде инек-караан, көк-катты болгаш мөөгүлерни савалап доозуп турар.

Республиканың аъш-чем магазиннеринде консервалаан капустаны садып эгелээн. Ол цехтиң мурнакчы ажылчыны Людмила Маадыр-ооловна Бүдүге ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип турар. Ооң чуруун бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразында аскан.

ЧУРУКТА: Л. Бүдүге ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АҢЧЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Оңгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган бо хүннерде «Тес-Хем» аңныр-тывыш ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1977—1978 чылдарның аңныыр сезонунга идепкейлиг кирип, алган хүлээлгелерин чүгле күүседир эвес, а ажыр күүседирин хүлээнген ажылдап турарлар.

Аңчыларның ажылы белен эвес. Аңныыр сезонунда чарган керээзин бүрүн күүседири-биле олар тайга-сыннар кезип, кадыг хемни кежип, каш артты ажып чораш планныг онаалдаларын күүседип турарлар. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, ок-чемзек, аъш-чем, аът-хөл-биле хандырары чугула айтырыгларның бирээзи дээрзин билдингир. Ынчангаш бо бүгү айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри-биле аңныыр сезону эгелээр мурнунда организастыг чамдык хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырган бис. Ооң түңнелинде районнуң аңчыларының бо сезонга белеткели эрткен чылдарныынга деннээрге элээн экижээн.

«Тес-Хем» аңныр-тывыш ажыл-агыйының коллективи мооң мурнунда чылдарда планныг онаалдаларын доктаамал күүсетпес, республиканың аңныр-тывыш ажыл-агыйларының аразында хожудангай ажылдыгларның бирээзинге санадып турган. Ооң кол чылдагааны — аңчыларны сезонга белеткевес, планныг онаалдаларның күүселдезин хандырары-биле мооң мурнунда ажылдап турган удуртукчуларның четпес ажылдаашкынның түңнели-дир. Ажылчыннарның ажылга сонуургалын улам бедидер, оларга материалдыг болгаш моральдыг идиг беришкиннерниң хевирлерин ажыглаар талазы-биле ажыл бо организацияга кошкак боттанып келген.

1977—1978 чылдарның аңныыр сезонунга белеткелди бистиң коллективтиң хуралынга чугаалажып көргеш, мооң мурнунда чылдарның четпестерин катаптавас, оңгу беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чединишкиннерлиг доозар талазы-биле хүлээлгелерни чугаалажып көргеш, хүлээп алган.

Тес-Хемниң аңчыларының мурнунда бо сезонда сорулгалар улуг. Бо чылын олар 228 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Чүгле эрткен 10 айларда районнуң аңчылары 112 муң рубльдиң өлүүн дужаап, планныг онаалдаларының чартык кезиин күүседип алган. Ылаңгыя дииңчилерниң кызымак ажылдап, алган хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш аразында чарышта хаара туттунганын демдеглээри өөрүнчүг. Олар бо аңныыр сезонунда 7500 дииң кежин күрүнеге дужаар хүлээлгезин 13 муң чедирип, планныг онаалдаларын ийи катап күүседириниң кырында келген.

Өлүк дужаарының планын күүседиринге дуржулгалыг-даа, аныяк-даа аңчыларның киирген үлүг-хуузун демдеглээр ужурлуг бис. Дииңнээшкинде бо чылын районнуң 200 ажыг аңчылары хаара туттунган. Олардан хоочун аңчылар В. Огнёв, Б. Шимит, О. Дарма, О. Чамыяң, аныяк аңчы А. Чорбаа болгаш оон-даа өскелерниң кызымак ажылы мактаалдыг. Оларның кижи бүрүзү 250—300 чедир дииң кежин бо хүннерде дужааган.

«Тес-Хем» аңныр-тывыш ажыл-агыйының коллективиниң мурнунда тудуг ыяжы, дилиг материалдары, одаар ыяш белеткээри дээш оон-даа өске чамдык ажылдар база бар. Ылаңгыя бистиң организацияда ыяш дилдирер чер ажылдап турар болганда, аңаа херегләэр тудуг ыяжын тускай бригада тайгада кезип турар. Олар бо чылын 2400 кубометр ыяшты белеткээр хүлээлгелиг. Ооң-биле чергелештир 2580 кубометр одаар ыяшты, 630 кубометр дилиг материалдарын белеткээр ужурлуг бис. Ол ажылдарны чогуур хуусаазында кылып доозар дээш бистиң коллективтиң кежигүннери кызымак ишке хаара туттунган.

С. ОЮН,

«Тес-Хем» аңныр-тывыш ажыл-агыйының начальнигиниң хүлээлгезиниң күүседикчизи.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ.

Чаагайжыдар

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле бо чылдың үшкү кварталында алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг онаалдаларын күүседир дээш тодаргай ажылдарны хоорайкүүскомнар кылып чорутканын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел демдеглээн.

Республикада чуртталга фондуларының капитал септелгезин кылып чорудар талазы-биле план 192,4 хуу күүсеттинген, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар ажылдарга 835,6 муң рубль шингээттинген.

Бо ажылга Эрзин районнуң кодээ Советтери көскү чединишкиннерлиг болган. Ол район чуртталга фондузунуң капитал септелгезин 182,3 хуу күүсеткен болгаш район төвүн чаагайжыдарынга 19 муң рубльди шингээдип ап. 21 муң дөрбелчин метр оруктарның болгаш тротуарларның капитал септелгезин кылып чоруткан, 3 муң ажыг дөс ыяшты тарып олурткан.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле социалистиг чарышты организастаарын болгаш чорударын чамдык районнар чогуур деңнелге чедирбээнин демдеглээн. Ылаңгыя Бии-Хем, Тожу районнар чуртталга фондуларынга капитал септелге чорудар талазы-биле социалистиг чарышты четпес организастаанындан планныг онаалдазын күүсетпээн.

1977 чылдың үшкү кварталында чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган деп санааш, Эрзин районга (райкүүском даргазы Н. Б. Тыртык-Кара) РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун база 1500 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскан. Чаагайжыдылга талазы-биле социалистиг чарышка идепкейлиг кириишкени дээш Таңды болгаш Каа-Хем районнарның эки ажылын демдеглээн.

Улус депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидер дээш социалистиг чарышты улам калбартырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, республиканың облпрофчөвүлели даасакан.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллегиязы, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының каттышкан профэвилел комитеди Кызылда «Транссельхозтехника» транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары И. И. Шошин биле Н. Ф. Севельевтиң хөй чылдарда озал-ондак кылбайн эки ажылдап келгенин барымдаалааш, «Озал-ондак чок ажыл дээш» деп демдектиң ийиги чергези-биле шаңнаан.

«Озал-ондак чок ажыл дээш» деп демдектиң үшкү чергезин ол-ла бүдүрүлгениң он бир чолаачызынга тывыскан.

И. ОЛДЫРЕВ.

Х. М. Сааяга, Л. П. Салчакка, В. Ф. Серебренниковага Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң башкыларынга **Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы** хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Хеймер-оол Мыңмырович **Саая**—физиканың улуг башкызы.

Любовь Петровна **Салчак**—өөредилге болгаш эртем ажылының талазы-биле проректор.

Валентина Федосеевна **Серебренникова**—орус дылдың улуг башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1977 чылдың ноябрь 25.

К. Б. Март-оолду, С. С. Курбатскаяны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң аныяк тускай эртемниглерин белеткээр талазы-биле үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база педагогика институдун тургускан хүнүнден бээр 25 чыл болганы-биле холбаштыр **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижии**-биле шаңнаары болза:

Кима Биче-ооловна **Март-оол**—филология факультединиң деканы.

Светлана Сюрюновна **Курбатская**—педагогика факультединиң деканы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1977 чылдың ноябрь 25.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң база «Скотопром» трезиниң контроль чогундан республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынын чамдык кезектери четчелеттинмээн машина-техниканы совхозтарга садып турар. Бо дугайында айтырыгны Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген.

Республиканың «Сельхозтехниказының» соортүлге баазазы (директору Ф. Л. Благинин) бо чылдың эгезинден бээр чүгле «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга чамдык кезектери чок 139 машинаны берген. Оларның чок кезектериниң өртээ 6498 рубль болган. Ол ышкаш ындыг байдалдыг 36 машинаны «Сельхозтехниканың» Чадаана, Кызыл-Мажалык салбырларынга берген. Ол организациялар оларны совхозтарга чедиртилээн. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхоз кезектери четпес, чогуур документилер чок 5807 рубль өртектиг комбайнны, силос ажаар 1849 рубль өртектиг машинаны алган.

Бо дег четчелеттинмээн, улуг өртектиг янзы-бүрү техниканы «Большевик», «Хемчик», «О. Шынаа», «Барлык», «Енисей», «Буруңгаар» болгаш өске-даа совхозтар алгылаан. Ындыг байдалдың түңнелинде олар чоорту тоймаглаттынып эгелээр, ооң соонда үндүр бижиир ужурга таваржыр. Четче эвес туң-биле алырга, көдээ ажыл-агыйның чамдык кезектери четчелеттинмээн 24824 рубль өртектиг машиналар совхозтарда ажыглал чок аңаа турар.

Кезектери четчелеттинмээнинден ажыл-агыйларда ажыглал чок чыдар машиналарны четчелээш, часка чедир ажыглалга киирген турарын, маңаа холбаштыр инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазын бүгү талалыг бедидерин республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынындан, Көдээ ажыл-агый министерствозундан, «Скотопром» трезинден улусчу контроль комитеди шыңгыы негээн.

Чадаана

Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди Чадаананың кижи эмнелгезиниң төп бухгалтерия кассазын хынааның түңнелин бодунуң хуралынга чугаалашкан. Эмнелгениң администрациязы кассаны чаңгыс-даа катап хынап көрбээн. Кассада документилер чурумга дүүштүр кылдынмаан. Кол эмчи турган Кунгаалай—144 рубль, санэпидстанцияның улуг эмчизи Маады—97 рубль, улуг бухгалтер Инкижекова—392 рубль түңнүг шаңналдарны үстүкү органнарның чөпшээрели чокка алган.

Ооп аңгыда Инкижекова санэпидстанцияга артык кассир единицазы киирип алгаш, 231 рубль, меге наряд тургускаш, 161 рубль, шупту 784 рубльди бодунга шиңгээдип алган.

Эрге-дужаалын соора ажыглааш, күрүнениң 784 акшазын шиңгээдип алганы дээш чедирген когаралының чамдызын эгидери-биле Чадаана эмнелгезиниң улуг бухгалтери Инкижекованың бир айда шалыңын тырттырарын комитет хуралынга шиитпирлээн.

Хандагайты

Райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң школалар, уруглар албан черлеринде эдилел-херекселдерни ажыглаар хуусаазын барымдаалавайн үндүр бижип турар фактыларның дугайында айтырыгны Өвүр районнуң улусчу контроль комитеди хуралынга чугаалашкан. 1977 чылдың 8 айларында 25580 рубль түңнүг ындыг херекселдерни үндүр бижээн, олардан 6208 рубльдиң ажыглап болур хире херекселдерин үндүр бижип, саң-хөө чурумун каржызы-биле хажыдып, күрүнеге когаралды чедирген.

Районнуң контроль чогун ажыглааш эдилээр хуусаазы эртпээн идик, хеп болгаш өске-даа эдилелдерни Торгалыг школазы (директору Д. Сюндюп)—1602 рубль, Саглы школазы (директору Б. Монгуш)—1415, Чаа-Суур школазы (директору В. Шарый-оол)—1245 рубльге үндүр бижээн. Ол ышкаш Хандагайтыда № 1, 2 ясли-садтар ниитизи-биле 1864 рубльдиң ажыр чарыгдалын кылган.

Харыысалганы кошкадып, контроль чогу-биле 27444 рубльди меге бижилге кылып, ажыр төлээнин барымдаалааш, чедирген когаралының чамдызын эгидери-биле районо эргелекчизи Ч. Чульдумнуң, улуг бухгалтер Дамчат-оолдуң чартык айда, а бухгалтерлер К. Чаш-оол, Д. Н. Дүвендей оларның бүдүн айда шалыңын тырттарын комитет хуралынга шиитпирлээн.

Самагалдай

1977—1978 чылдарның мал кыштаглаашкынынга «Чодураа» совхоз канчаар белеткенгенин Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң хуралынга чугаалашкан.

Хыналданы чорудуп турар үеде 30 кыштагның 8-зи белен эвес, 7-зинде сиген дүжүрттүнмээн болган. Кыштагларда малчыннарның 25 чуртталга бажыңнарының чаңгызын-даа септевээн. 7 бажыңга печка кылыры негеттинип турар. Оларның хөй нуруузунуң соңгалары бузук, чамдыктарында соңгалары чок.

Совхоз бо чылын 2420 тонна бодүүн чемнерни белеткээн, ол дээрге планның чүгле 69,5 хуузу. 4 хойжу бригаданың кыштагларында сиген кажаалаттынмаан. Ээрениг-Өдек деп черде кыштагда дүжүрттүнген 14 тонна сигенни улчумал мал үрегдээн. Ындыг фактылар өске-даа кыштагларда бар.

Малга чем каап бээр шагжалар кыштагларның хөй нуруузунда чок, суг кудар цистерналар чамдык коданнарда чедиртинмээн, а бар цистерналарны суг доңмас кылдыр чылыглап албаан, оңгачалар чедишпес. Мээ чемин ылбырадып, ооң хоолулуг чоруун бедидип турган малды чемгерер айтырыгны совхоз шиитпирлеп шыдаваан. Хараал-Тей сүт-бараан фермазында мал чемин ылбырадыр цехти 2 чыл дургузунда ажыглалга киирип чадашкан.

Мал кыштаглаашкынынга белеткелде четпестерни дарый эткен турарын совхозтуң директору С. Чавгы-оолдан, тускай эртемниглериндеи комитет негээн.

ХӨЙГЕ КӨСКҮ БОЛЗУН

Партия, совет, ажыл-агый органнарынга дузалап, боттарынга тывыскан улуг эргелерни долузу-биле ажыглаарынче улусчу контролёрларның кичээнгейи угланган. Мурнуунда кылдынган ажылдарны парткомнуң дузазы-биле анализтеп, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш контрольдуң кол угланыышкыннарын тодараткан. Ажылывысты тодаргайы-биле эде тургузар деп түңнелди үндүрген бис.

Мурнуку чылдарда хыналдаларның, рейдилерниң, көрүлделерниң чүгле санын сүрер, хөй-ле айтырыглар сайгарарын оралдажыр, ону эчизинге чедир шиитпирлеп шыдавайн баар турдувус. Ынчангаш партияның салган сорулгаларынга үндезилээш, ажылды эде тургузар сорулга-биле хыналдаларның, рейдилерниң санын сүрбейн, ооң дээштиин чедип алырынче кол кичээнгей салып, квартал планнарын ёзугаар ажылдап келдивис.

«Латвий ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өөренип, чугаалажып көргенивис улуг идиглиг болган. Контрольдуң үре-түңнелдиин, дээштиин бедидер талазы-биле элээн ажылдар кылдынган.

Бөлүктерниң, постуларның составында инициативалыг кижилерни шилип алган. Олар доктаамал даалгаларлыг, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Секторларның, бөлүктерниң, постуларның даргаларын шилиирипче улуг кичээнгей салдынган. Улусчу контрольдуң кол бөлүү 19 кижи составтыг, кол бөлүктүң бюрозу 9 кижилиг. Доктаамал 8, түр 6 бөлүктер болгаш постулар бар. Оларның составының хөй кезии коммунистер, комсомолчулар, эртем ажылдакчылары.

Кол бөлүктүң бюрозу, контрольдуң кудуку звенолары боттарының ажылын партия органнарының удуртулгазы-биле, көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия-биле болгаш Дүрген көдээ Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы болгаш «Комсомолчу прожектор»-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар.

Бо чылын бөлүктер, постулар, секторлар даргаларының өөредилгезин айда бир удаа организастаан. Районнуң улусчу контроль комитединиң чаңынга сургаалдаларны хыналдалар мурнуу чарыында чоруткулаан.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү 7 секторлуг. Оларның квартал санында планын кол бөлүктүң даргазы бадылап турар. Кол бөлүктүң бюро кежигүннери секторлар аайы-биле тодаргай ажыл планныг. Чижээ, үнүш ажылының талазы-биле сектор мал чеминиң белеткелиниң, дүжүт ажаалдазының, чер аңдарылгазының үезинде түр постуларны тургускан. Бригадаларда тургускан постулар комплекстиг бригадаларның тараа ажаап алыышкынының үезинде дуржулгалыг комбайнерлерни улусчу контролёрларның составынга киирген. Мал чеминиң шынарын, силос болгаш мал чеми культураларының ажаалдазын, № 6 бригадада сараатталп сигенни хынаан.

Мал ажылының талазы-биле сектор партком кежигүннерин, кол специалистерни, эртем ажылдакчыларын кышкы, часкы үелерде төрүүр мал коданнарынга быжыглаан. Олар мал кыштаглаашкынын хайгаарап, хыналдаларга мергежилдиг эртем ажылдакчыларын киириштирген. Чамдык таварылгаларда көдээ Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязының, парткомнуң кежигүннерин база киириштирип турар.

Хыналдалар соонда материалдарны ниитилештирип, акт тургузар болгаш бюро хуралынга, парткомга илеткеп, азы дирекция черинге неделя санында болур чөвүлежилгеге информастап турар.

Ниитиниң малының өлүп-хораашкынын, ону оораап-самчыгдаар чоруктар, төп СБФ-зинде сүт саалдазының кудулаашкыны болгаш сүттүң шынарының баксырап турары, станцияда профилактика болгаш ветеринария ажылдарын багай тургусканы чижектиг шиитпирлээри чугула айтырыгларны Таңды районнуң улусчу контроль комитединче дамчыдып турар бис. Комитет бо талазы-биле шыңгыы хемчеглерни ап, харыысалгалыг специалистерге, удуртукчуларга хемчеглерни хүлээткен. Чижээ, төп СБФ-зинде сүттүң шынарын экижидер болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле байдал бергедээшкиннерге таваржып турган. Бо дугайын районнуң улусчу контроль комитединге ийи удаа көрген. Амгы үеде саанчыларның ажыл-херээ экижээн. Рационга янзы-бүрү чемнерни киирип турар. Бо хүннерде-даа ында сүт саалдазы чайгы үедеги деңнелинден кудулаваан. Ынчангаш коллектив онгу беш чылдың ийиги чылында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садарының опаалдаларын күүседир аргалыг болган.

Хайгыылчыларның ажыл-херээниң хөйге калбаа-биле билдингир, көскү болурунче кичээнгейни күштелдирип турар бис. Станцияда «Улусчу контроль» деп стендини тургускан. Бригадаларга, фермаларга агитхуудустарны доктаамал үндүрүп келген.

Ылаңгыя ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр улусчу контролёрларның эргелери улам улгаткан. Боттарынга тывыскан бүгү-ле эргелерни долузу-биле ажыглап келген бөлүктер болгаш постуларның ажыл-чорудулгазы үре-түңнелдерлиг, эң-не дээштиг болуп турар.

Бисте-даа, республиканың өске-даа черлеринде чамдык улусчу контролёрлар боттарының ол улуг эргелерин ам-даа кошкак ажыглап турар деп бодаар мен. Районнуң улусчу контроль комитединиң сүмезин ёзугаар Дуржулга станциязында улусчу контрольдуң бөлүк, пост бүрүзүнге «Массаның контролюнда» деп дуржулга көргүскен хуудусту үндүрген. «Тывыскан эргелерни ажыглавышаан» деп биче форматтыг плакатты база парлаан. Бо чергелиг көскү агитацияның хевирлерин республиканың өске-даа коллективтеринде улусчу контроль органнары ажыглаар болза ажыктыг деп бодаар мен.

В. НАЗЫН-ООЛ,

Дуржулга станциязында улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

Кол чүүл— түңнелдии

Бистиң совхозта улусчу контроль бөлүү 48 кижи составтыг. Оларны совхоз бүдүрүлгезиниң чугула участоктарында постуларга хуваап тургускан. Хойжу дөрт бригадада, мыйыстыг бода мал бригадазында, автопаркта шупту сес пост ажылдап турар.

Квартал санында бадылаан план ёзугаар элээн ажылды чорудуп, ооң дээштиин чедип алган. Бирги, ийиги кварталдарда малчыннарның бригада бүрүзүнге хыналдалар кылдывыс. Мал адержилгезиниң талазы-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге тургускан. Чайын малга чем белеткелиниң үезинде түр постуларны тургузуп, рейд, хыналдаларны доктаамал чоруткан. Бригадаларда белеткээн мал чемин хемчээп тодараткан.

Үшкү кварталда совхозта түдүг ажылдарында хыналдаларга, техника эдилелиниң болгаш кадагалалының, кывар-чаар материалдар чарыгдалының талазы-биле хыналдаларга активчилерни калбаа-биле киириштирген.

Хыналдалар түңнелинде илерээн четпестерни чайладырының боттуг хемчеглерин алган. Чижээ, баштайгы кварталдар үезинде чаш хураганнарны дугаарлавас, чогуур үезинде киир санатпайн турган чамдык фактыларны илереткеш, дөрт бригададан 360 хураганны дугаарлаткан.

База бир чижек. Дүжүт ажаалдазының үезинде совхозтуң төп шаңынга хайгыылчылар чеде бергеннер. Ында 40 тонна хире тараа изип, үрелип баксыраар чеде берген болган. Контролёрлар дүрген хемчег ап, шеф органнзастааш, ону үрелиишкинден чайлаткан.

Ажаалык, Хурагалчы деп черлерде 60 тонна хире саваңны, көк-суланы ажаавааныңдан мал саза базып, төтчеглээриниң кырында турганын хайгыылчылар эскергеш, совхозтуң техниктиг чөвүлелинге айтырыг тургускан. Ооң түңнелинде ону кыска хуусаада пресстеп сөөрткен.

Улусчу контролёрлар белеткээн мал чемиииниң деңзи хемчээлин хынааш, улуг четпестерни илереткен. Хову бригадазының бир звенозу 100 тонна сиген белеткээн, өртээ 2500 рубль кылдыр наряд тургускан. Херек кырында ону хемчээрге 100 тонна эвес, а 30 тонна, ооң өртээ чүгле 750 рубль болган. Ону тодарат канының ачызында 1750 рубль камнаттынган.

Ол ышкаш мал ажылынга контроль санаашкыннарны чоруткан. Дыка хөй четпестер илерэп, № 4 болгаш 3 хойжу бригадалардан 90 хире баш, мыйыстыг бода малдан 17 баш мал дудагдалдыг болган. Айтырыгны совхозтуң техниктиг чөвүлелинге тургускан. Ынчангаш № 4 бригадада 50 хойну мал-биле төледирип, № 3 бригадада чамдык буруулуг малчыннарны истелге органнарынга шилчидерин шиитпирлээн. Бригадирлерниң шалыңындан база тырттар деп харыысалга онааган.

Илерээн четпестерни чайладыр дээш хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң үре-түңнелдиин чедип алырынга А. Агыын, С. Чамыян, С. Кенден олар болгаш өске-даа контролёрлар идепкейлиг киржип турар.

С. КОМБУ,

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

1977 ЧЫЛ

НОЯБРЬ

№11 (35)

Шагаан-Арыгда үлетпүр комбинадының чазаныыга цегинде Мандаш Седенович Ооржак бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип ап турарындан аңгыда, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Бодунга болгаш эш-өөрүнге бедик негелделиг болурга ону коллективте улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнүнге ийи улаштыр соңгаан.

ЧУРУКТА: улусчу контролёр (солагай талазында) М. С. Ооржак аныяк ажылчын Сергей Санчааның кылган ажылының шынарын хынап тур.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КОДАН БҮРҮЗҮНГЕ ХАЙГААРАЛ

Бо кыштаглаашкынче бистиң «Искра» совхозтуң, бооң иштинде мээң удуртканым хойжу бригаданың малчыннары багай эвес белеткелдиг кирген. Ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыры аңаа эки белеткелден, өске-даа ажылдарны билдилиг организастаарындан хамааржыр болгай.

Совхозувус бо чылын чаа хевирниң чеди кажааны туткаш, оларның шынарын улам экижидери-биле ишти, даштын чугайлаан. Кажааларны дезинфекциялаан. Бо кыжын совхозтуң шээр малын 38, бода малды 7 коданга кыштадыры-биле кирген.

Кыштаг бүрүзүнде мал чемин чедирген. Коданнарже суг сөөртүр болгаш суг кудар машиналар четчир. Дус болгаш өске-даа чүүлдерни база чедирген.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдер, ооң продуктулуун бедидер, баш санын өстүрер талазы-биле ажылдарны совхозта кичээнгейниң төвүнге тургускан. Ажылынга харыысалга чок болуп, самчыгдалдудагдал кылган чамдык малчыннарны үндүргеш, бо чугула участокта төлептиг кижилерни киирген. Малчыннарның кышкы үеде орап-савазы база четчир. Херээженнерден тургустунган тускай бригада малчыннар бажыңнарын чугайлап, тускай бригада, звенолар кыштагларны септеп турар.

Кыштаглаашкын үезинде ажылда четпестер база эвээш эвес болуп турарын совхозта улусчу контролёрларның хыналдалары илереткен. Ылаңгыя печка аксы, плита, ышкаш чугула чүүлдер чедишпес. Мал суггарар оңгачаларның чамдызы эргижирей баксыраан, малды тургузу азыраар үеде шагжалар чугула херек, олар база чедишпес.

Бистер, улусчу контролёрлар, ажылда ындыг четпестерни чайладырынга үлүүвүстү киирип келдивис. Бодум хуумда бо чугула партийжи даалганы күүседип, ам 17 чыл иштинде улусчу контрольдуң ажылынга киржип келдим. Кол-ла сорулгавыс партияның болгаш чазактың директиваларын ажыл-агый болгаш өске-даа органнарның күүседип турарын хынап турар бис.

Бо чылын улусчу контролёрлар 11 хыналданы чоруткан. Мал болгаш чер ажылының, тудуг-суур талазы-биле айтырыг, кыштаглаашкынга белеткел ында кирген. Сөөлгү хыналданы бо айның эгезинде чоруттувус. Совхозта машина-техника септелгезин, кыштаглаашкынның байдалын активчилерниң киржилгези-биле хынаан. Ооң түңнелин парткомга бүгү талалыг чугаалажып, четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерин ап турар. Чамдык чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа бо бүгүнүң түңнелдерин чоокку үеде база хынаары көрдүнген. Хайгыылчылардан Д. Ховалыг, В. Сарыглар, Д. Ондар, М. Кертик-оол, Ш. Сат олар четпестерге эптеш чок чоруктуң үлегерин көргүзүп, рейд, хыналдаларга идепкейлиг киржип турар.

Совхозта улусчу контрольдуң беш бөлүүнде болгаш дөрт постузунда дөртен ажыг контролёр хаара туттунган. Хой кыргылдазы, мал чеминиң белеткели чергелиг сезоннуг ажылдар үезинде түр постуларны немей тургузар. Совхозтуң мурнунда планныг онаалдаларны күүседиринге, малдың баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидер талазы-биле ажылдарга олар үлүүн киирип турар.

Совхоз амгы үеде күрүнеге эът садарының чыл планын 73 хуу, сүттү 111 хуу, дүктү 85 хуу күүсеткен. Эът бүдүрерин көвүдедириниң курлавырларын дилеп, 100 баш аныяк шарыларны дөртку кварталда тургузу азыралче киирген. Мал чемиииң белеткелиниң планын 100 хуу күүсеткен. Кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериниң аргалары бисте бар.

М. ДАМБАА,

хойжу бригаданың бригадири, улусчу контролёр.

ЧЕТПЕСТЕРГЕ ЭПТЕШ ЧОК

Чоокта чаа мындыг таварылга болган. Республиканың Социал хандырылга министерствозунуң инспектору, Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору Георгий Дмитриевич Тюнин № 2 бажыңнар эргелелиниң ажылдакчыларының даңзызын көрүп орган. Ында кирген хөй саныг ажылдакчыларның аразында үш дөмей фамилия бар болган. Үжелээ кудумчу аштаар ажылда. Төрүттүнген чылдарын көөрге бирээзиниң хар-назыны харын элээн дөгүй берген, шынап-ла ында ажылдап турары-ла илдең хире. Уруг бле оолдуң хар-назыны аныяк, а олар канчап авазы-биле кады кудумчу аштап турар болду? Ол факт улусчу контролёрга чигзиниг хире болган. Дуржулгалыг хайгыылчы ону дораан хынап эгелээн.

Ол бажыңнар эргелелиниң штадында шынап-ла ол үш кижи—авазы, уруу, оглу кудумчу аштап ажылдап турар кылдыр бижиттинген. Дужаал, шалың төлеп турар ведомозу-даа бар болган. Ооң аңгыда кудумчу аштаар кижилерге тускайлаан квартиралары база оларга аңгы-аңгы кылдыр бергилээн.

Ол үш кижиниң бирээзи—аныяк уруг (адын адавазын дилээн) хөгжүмчү тускай эртемниг кижи болган. Кудумчу аштаар ажылды ол колдуунда иези биле дукмазынга «түдүргеш», боду хоорайда өөредилге черлериниң бирээзинге башкылап, ооң аңгыда бир организацияга хөгжүмчү болуп база ажылдап турганын Георгий Дмитриевич тодараткан. А бажыңнар эргелелинге кудумчу аштаар кижи болуп саадып кирип алган чылдагааны—ол черден оочур чокка квартира алыр сорулгалыг болган. Ол дугайын хамаарышкан организацияларга дыңнадып, ону дораан эдерин негээн...

— Ниити чурумну хажыттап моон өске-даа мындыг фактылар таварышкылаар боор-дур. Янзы-бүрү хажыдыышкыннарга, чурум үрээшкиннеринге удур демисел чорударын мээң улусчу контролёр арын-нүүрүм негеп турар — деп, ол чугаалап турар.

Георгий Дмитриевич Тюнин —Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Ону таныыр, билир кижилер четпестерге эптеш чок, ниитиниң херээ дээш харыысалгалыг, кижилерге шыңгыы негелделиг, чогум дуза дилеп, аргасүме айтырып келгеннерге эптиг-ээлдек, дуза көргүзерин-ге белен кижи деп чугаалаар болду.

СЭКП кежигүнүнге кирген-ден бээр барык үжен чыл чедип орар хоочун коммунистиң принциптиг, партийжи негелделиин барымдаалааш, Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторунга ону томуйлааны таварылга эвес. Ол хөй-ниитичи хүлээлгезин барык он ажыг чыл дургузунда ак сеткилдиг күүседип келген.

Георгий Дмитриевич-биле ооң ажылдаар өрээлинге хөөрежип олур бис. Ол бодунуң хөй-ниитичи улусчу контролёр хүлээлгезиниң дугайын, бо талазы-биле ажылының практиказындан чижектерни доңчулап чугаалап олурду.

— Улусчу контрольдуң ажылынга он ажыг чыл иштинде киржип, янзы-бүрү четпестер-биле, хажыдыышкыннар-биле «үскүлежип» келдим. Оларны шып тодарат-каш, хамаарышкан органнарже дыңнадып, ооң хемчээл алыр талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп келген мен—деп, ол чугаалай-дыр.

—Бо чылдың эрткен айларында Г. Д. Тюнин баштаан контролёрлар он ийи хыналданы хоорайның чамдык коллективтеринге кылган. Оларның шуптузун бедик мергежил-биле, бичии-даа чүве арттырбайн илередип сайгаргаш улусчу контроль комитединиң хуралынче шилчиткен, ону чайладырының талазы-биле чогуур хемчеглерни алган.

Республиканың Социал хандырылга министерствозунга мурнуку чылдарда улусчу контроль бөлүү чок турган. Георгий Дмитриевич аңаа беш кижи составтыг бөлүктү организастаан. Бо хүннерде ол контролёрларның ажыл планын кылгап болгаш ону бадылаан. Хоочун коммунист аңаа база оожургаваан. Ол караа көзүлбес тээннерниң ниитилелинге улусчу контроль бөлүүн база тургускан. Чоокку хүннерде дүлейлер болгаш үнү чоктар ниитилелинге хайгыылчылар постузун тургузарын ол планнап турар.

Улусчу контроль органнарынга хөй чыл дургузунда идепкейлиг дузалажып келгени дээш Г. Д. Тюнин 1972 чылда Республиканың улусчу контроль комитединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ооң сөөлүнде чылдарда аңаа ийи катап өртектиг белек тывыскан.

Четпестерге эптеш чок, принципиалдыг коммунистерниң бирээзи Георгий Дмитриевич Тюнин Социал-хандырылга министерствозунда партия организациязының секретарының оралакчызынга база соңгуткан. Ол хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар, идепкейлиг хөй-ниитичи ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

Д. ЧЫДЫМ,

«Шынның» корр.

Багын чажырарга көстү бээр

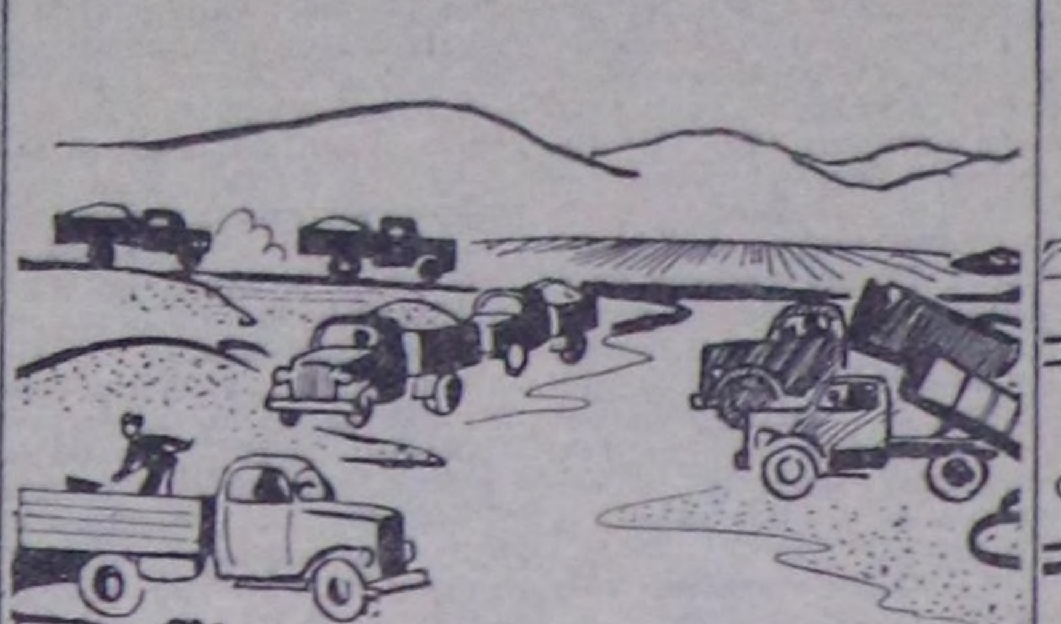

— Эх, чоннуң байлаа алдын тарааны ынчаар аажылаарга харзаданчыг-дыр. Ону арыглап, кургадып четтикпейн турда-ла үрелип, баксырап тур.

Шаңга тараа арыглап турган ажылчыннарның ындыг чугааларын «Өөк» совхозтуң кол агроному А. М. Иванов дыңнаачаңнап эртип турган. Түңнел харзаданчыг болган. Багай арыглаан тарааны Кызылга эккеп дужаарга, ооң шынарын 50 хууга кызыргаш, хүлээп алган, каража-даа эвээш эвес.

Үш тонна чүъктээр 20 автомашина ишти тараа кудурууу ааип, үрелген. А. И. Иванов кончуг белен «арганы» тыпкан. Үрелип баксыраан он машина тараа кудурууун бок төгер оңгарже «чаладыпкан». Багын канчаар-даа чажырарга сөөлүнде илереп келген. Бо дээрге кижи шыдажыр аргажок факт-тыр.

Агып чыдар хем эвес...

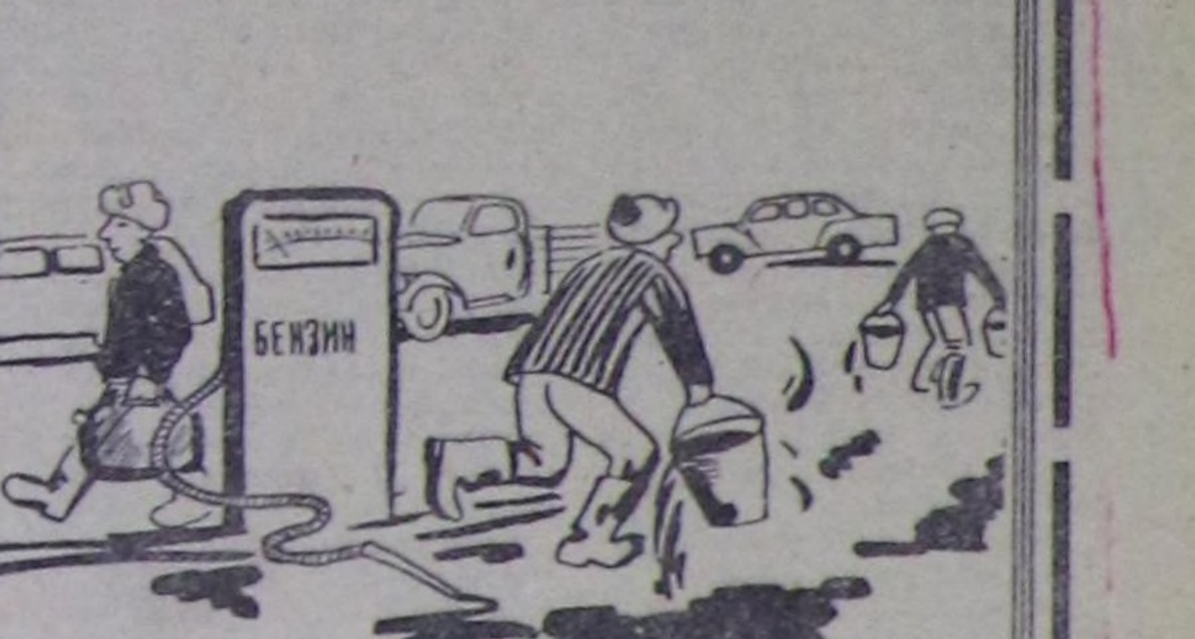

Чадаананың, Хандагайтының, Самагалдайның автомашиналарга кывар, чаар чүүл кудар станцияларының начальниктери элдеп дүш дүжээннер. Янзы-бүрү марканың машиналары, оңгаан-суксаан мал-маган дег, оларның кырынга чүдүрлүп келген. Коргунчуг дүштен отту чаштап келгеш, бодап чыдарга станцияларда доскаарлар куруглааш, дүвү караргы кургаар чеде берген, хамык машиналар аваа тургулаар, аңаа чогуур кижилер хаван чадаг олурар болган.

Камналга чок, норма-чижек барымдаалавас, харыысалга чок чорукту олар ооң соонда хандыр бодап, амна дүвүреп үгеннер. Кывар, чаар чүүл агып чыдар хем эвес, а норма-чижектиг эң үнелиг эртинениң бирээзи-дир. Камналга билбес, харыысалга чок чорук оларны ол хире коргунчуг дүшке чедиргени таварылга эвес.